

Historiske noter rummer bidrag af arkivar Susanne Krogh Bender (S.K. B.), stud. mag. Steen Ove Christensen (S.C.), mag. art. J. P. la Cour Dragsbo (P.D.), stud. mag. Søren Ehlers (S.E.), stud. mag. Ole L. Frantzen (O. F.), overinspektør Peter Michelsen (P. M.), overinspektør Holger Rasmussen (H.R.) og redaktøren (usigneret).

Kriseinstitutioner i Norge blev oprettet i 1807 og årene derefter til administrationen af de norske anliggender, medens forbindelsen til København var så godt som afbrudt. Blandt disse institutioner var regeringskommissionen, som i tiden 1807–1810 skulle besørge sagerne sammen med vicesatholderen, som fra 1810 alene overtog sagerne. Udover disse overordnede organer fandtes institutioner for finanser, forsyning, sundhedsvæsen, retsvæsen og prisesager. Det norske rigsarkiv har i 1973 udsendt en registratur, »Registraturar over arkiv frå Kriseinstitutionar 1807–1814 (1817)«, som er en offset-udgave af en i 1936 fuldført renskrift.

Militære institutioner og reviderede regnskaber er ikke medtaget.

Ud over selve registraturerne over de nævnte organer indeholder denne publikation meget fyldige og særdeles nyttige indledninger med redegørelse for oprettelse, kompetenceområde,

medlemmer, administrationsgang og arkivopbygning. Ved disse administrationshistoriske afsnit bliver den foreliggende registratur et værdifuldt hjælpemiddel til studiet af norske forhold under Napoleonskrigen.

Jeg kan dog ikke lade være at bemærke, at bestræbelserne for at undgå det danskprægede »bokmål« kan give udslag, som virker pudsige. Et eksempel på overskrift plus begyndelsen af en indledning: »Overprovideringsskommissjonen 1812–1814. Yverprovideringsskommissjonen er oppnemnd . . .« (s. 71). Ganske tilsvarende eksempler findes på siderne 91 og 97.

S.K.B.

Mere udadvendt virksomhed har i de seneste år været kravet til videnskabelige selskaber og udgiversammenslutninger. Et af de mest betydningsfulde, Det danske Sprog- og Litteraturselskab, har ved den for nylig tiltrådte administrator, dr. phil. Erik Dal, udsendt »Det danske Sprog- og Litteraturselskabs virksomhed og opgaver« (1975), der redegør for selskabets oprettelse og udvikling, publikationslinje og mangeartede opgaver.

Nordisk konservatorforbund, der har dansk adresse på Nationalmuseets konserveringsanstalt i Brede, har siden

1965 udgivet et nobelt lille tidsskrift, *Meddelelser om konservering*, som det kan være nyttigt for kulturhistorikeren at kende. Nok består godt halvdelen af tidsskriftets indhold af artikler med teknisk indhold, thi konservators arbejde hviler i høj grad på normer hentet i de eksakte videnskaber, men et løst udvalg af artikler med et mere alment kulturhistorisk sigte viser tidsskriftets bredde. Ove K. Nordstrand skriver om *De ældste danske illuminerbøger og deres kilder* og meddeler en kronologisk fortegnelse over danske illuminerbøger (1. rk. hft. 6). Mogens Larsen redegør for maleteknikken i *Tamdrup kirkes kalkmalerier* (2. rk. hft. 4), og Lucien Hecklen fortæller om intarsiakunsten i Europa og *Intarsiaprædikestolen i Skævnings kirke* (2. rk. hft. 3). Om en restaurering af et billede på museet på Frederiksborg slot og identifikation af dets kunstnersignatur kan vi læse i Peter Bondesen og Arthur Ketnath: *Gabriel Engels: David og Bathseba (1649)* (2. rk. hft. 2). Et forstudie af Erik Moltke til dennes store monografi om Bernt Notke (1. rk. hft. 5) følges op af to bidrag; Mogens Larsen gør status: *Århus domkirkes højaltertavle, en farveundersøgelse. Malertradition – værkstedstradition, en konklusion* (1. rk. hft. 9), og Adam Raft gør *Et forsøg på at bringe Århus højalters maleteknik ind i en historisk og geografisk sammenhæng* bl. a. udfra vor viden om middelalderlige recepter som de kendes litterært (1. rk. hft. 10). I *Meddelelser om konservering* præsenteres læseren for et samarbejde mellem humaniora og naturvidenskaberne. Tidsskriftet udkommer to gange om året,

men hæfterne sælges enkeltvis. Prisen er 15 kr. pr. hæfte for den afsluttede 1. række på 10 hæfter og 20 kr. pr. hæfte for den løbende 2. række. En samlet indholdsfortegnelse for 1. række findes indlagt i 2. rækkes 2. hæfte.

S.C.

Møde og Fest er titlen på Nationalmuseets etnologiske undersøgelses spørgeliste nr. 35 og er udarbejdet af Margaretha Balle-Petersen, Lars Holst, Ole Højrup og Marianne Zenius. Mens de tidlige spørgelister koncentrerede sig om de mangeartede praktiske gøremål i landbosamfundet før produktionsomlægningen og moderniseringen af dagliglivet, så tager denne spørgeliste sit udgangspunkt i den forandring, der satte ind i slutningen af forrige århundrede: »Omkring århundredskiftet havde landbefolkningen begyndt at få mere tid til overs. Mange af den gamle tids arbejder som barning og brygning, kartning og spinding, og for mændenes vedkommende især den langvarige plejltærskning ophørte efterhånden«, hedder det til indledning. Forsamlingshusets indretning og funktion står i centrum, og man kan i denne forbindelse gøre opmærksom på, at Fridlev Skrubbeltrang i det dansk-amerikanske blad »Kirke og Folk«, 15. dec. 1972 i en erindringsartikel »Træk af kulturlivet i en nordjysk egn i tiden før 1914« har beskrevet de funktioner og det miljø, spørgelisten søger at få belyst.

Mål og vægt – hvor ofte har man ikke brug for oplysninger om ældre mål – og vægtangivelser! Fællesforeningens

håndbogsserie har siden 1967 omfattet et bind herom, forfattet af Poul Rasmussen, som nu har omarbejdet og udvidet 2. udgaven, der er udkommet i 1975.

»Mål og vægt« har i 2. udgaven ligesom i 1. udgaven både sagligt og alfabetisk ordnede afsnit, hvoraf de sidste i den nye udgave omfatter ca. 30 nye ord. De to afsnit om møntforhold der fandtes i 1. udgaven, er beklageligvis udeladt; det leksikalsk opstillede afsnit om danske mønter 1500–1700 var ellers e. m. m. den lettest tilgængelige oversigt over dette ofte indviklede emne.

Til gengæld er håndbogen nu udvidet med et afsnit om systemer af mål og vægtenheder, herunder Ole Rømers system, og med et afsnit om mål og vægt efter det metriske system.

Bogens mest omfattende af de sagligt ordnede afsnit – middelalderlige jordmål, bymål og jordvurderingsenheder – er blevet omarbejdet, og forfatteren har heri bl. a. kunnet drage nytte af de resultater, som er frugten af det nordiske ødegårdsprojekt.

Denne bog bør ikke mangle i noget historisk bibliotek.

S. K. B.

O forna tiders kvinnor (LTs förlag, Stockholm) er en række essays om kvindens situation i fortid og nutid; i middelhavsområdet kulturer t. o. m. klassisk tid, i Skandinavien t. o. m. middelalderen, og i (dele af) den tredje verden indtil i dag. Samlingen er vokset ud af en kvindeudstilling på Historiska Museet i Stockholm, men en kvindehistorie er det ikke blevet, der-til er den for tilfældig. Flere af for-

fatterne begår den fejl at forveksle populærhistorie med det upræcise og udokumenterede essay, og man lades ofte utryg under læsningen.

Lidt uden for helheden står Inger Wadströms artikel: *Kvinnosyn i medeltida kyrkmåleri*, – med sit overskuelige materiale og forsigtige ræsonnementer. Det er en oversigt over kvindens roller i det senmiddelalderlige kalkmaleri, og resultatet kan med gavn anvendes på danske forhold. Overfor dette bidrag – forunderligt uden jordforbindelse – står Aron Andersons *Kvinnan på medeltiden*, som skildrer kvindens vilkår ene udfra kirkens og teologiens idealiserende kvindesyn. At middelalderens litteratur ikke slår til, når vi skal skrive kvindens historie, kan man også se i Lena Thålin-Bergmans velskrevne *Sköldmör och slottsfruar*; Lena Thålins ærinde er at afstikke kvindens juridiske ramme i middelalderen, men vi når, stort set, kun så dybt som Eddaens Brynhilde og vor viden om Margrethe I af Danmark tillader.

Hvor er etnologien og det tværfaglige samarbejde i denne middelalderhistorie? – En bog, der ved sine mangler, bør vække til eftertanke hos den, der arbejder med oplysningsarbejde.

S. C.

Standspersoner, godtfolk og almue var titlen på et radioforedrag, P. Riismøller holdt i 1959. I *Folk og kultur 1974* er manuskriptet trykt til erindring om museumsmanden Peter Riismøller. Ligesom hans fortræffelige »Sultegrænsen« viser det lille foredrag Riismøllers evne til at formidle egne

erindringer og indtryk i en bredere skildring af samfundsforholdene.

Brydninger. Øvelser i nyere dansk kirkehistorie er led i Gjellerups serie om kristendomskundskab og sigter fortrinsvis mod seminarieundervisningen, men vil også være nyttig i andre sammenhænge. Her er samlet en række væsentlige og ofte sjældent anvendte tekster fra det 19. og 20. århundrede, hvor de kirkelige retninger er stærkest repræsenteret. Enkelte tekster behandles i såkaldte »modelgennemgange«, desuden gives kortfattede kirkehistoriske oversigter, en solid litteraturliste og mange gode forslag til supplerende kildelæsning.

S. E.

Kongehus og kvækere. I sin tid behandlede Bjørn Kornerup såvel kvækerpropagandaen i Danmark som den kontakt, der havde været mellem et par af de ledende kvækere og Christian VIII og hans dronning. I Kirkehistoriske Samlinger 1975 kan Finn Friis nu uddybe dette sidste med fund af breve fra Caroline Amalie til den kendte filantrop og pædagog Elizabeth Fry samt Elizabeth Frys breve til dronningen. Efter en redegørelse for kongeparrets kontakt med kvækerne følger ialt 22 breve af korrespondencen aftrykt, hvor det især er spændende at stifte bekendtskab med Elizabeth Frys måde at skrive på – ligefrem og kontant.

H. R.

»Gudmoders billede« er en miniature, forestillende Alice Tutein, gift Cookney (1829–98). Hendes historie skild-

res i »Kulturminster« 1973 af Chr. Waagepetersen. Historien om denne unge pige, der fik en søn med en maler, blev skilt fra sin mand og senere gift med en rig englænder, er første gang benyttet litterært af Vilhelm Bergsøe i »Fra Piazza del Popolo«, hvor »Signor Naso« er Cookney, den norske kunstner Malm maleren, og Sigrid den unge pige. – Også andre forfattere, som Erik Skram, Herman Bang og Gustav Wied, har brugt historien.

Tre af tidsskriftets artikler har tilknytning til Frederiksborg slot; Meir Stein behandler forbillederne til motivet Mars og Venus på audienshusets portal, H. D. Schepelern gør i artiklen »Christian den Fjerde som Bygmester« op med Vilhelm Wanschers teorier om det store porttårn, »fangetårnet«, og endelig analyserer Povl Eller placeringen af N. F. S. Grundtvig på Constantin Hansens berømte billede af den grundlovgivende rigsforsamling.

Klaus Neiendam giver endnu et bidrag til emnet Holberg og Rom og konkluderer, at Holbergs ophold i Rom ikke havde sin betydning ved at komedieforfatteren dér mødte den italienske maskekomedie, men ved at han kom i nær kontakt med de jævne romere.

S. K. B.

Begrebet »Industrialisme« er, som en af initiativtagerne til projektet, Kristof Glamann, påpeger i forordet til »Industrialismens Bygninger og Boliger« nr. 1. »mangetydigt og udflydende«; – ikke alle sider af samfundets forandring efter 1850 kan samles under en overskrift som f. eks. »industrialisering« Glamann afgrænser imidlertid klart pro-

jektets arbejdsområde som: »Aksen fabrik-bolig (arbejdsplads-hjem)«, – dvs. det sociale og især det fysiske miljø, der har været knyttet til selve industrien: Produktionsbygningerne samt funktionærer og arbejderes boligmiljøer. Projektet er bl. a. inspireret af den engelske »Industrial Archaeology« men har heldigt undgået dette lidt misvisende ord. I blad nr. 1 redegør Marie Nisser først for bevaring og dokumentation af »industriarminen« i Sverige, og ark. Jørgen Sestoft behandler den specielle industriarkitektur, som bl. a. var et resultat af dels byggetekniske nyheder, dels stilstrømninger med et ideologisk indhold. – Derefter belyser Ole Hyldtoft udviklingen af det sociale miljø i »Lægeforeningens Boliger« på Østerbro i forhold til byggeriets målsætning, en gruppe af arkitekter og historikere oplyser om arbejdet med et af landets bedst bevarede industriby-miljøer fra det sene 1800-tal: Horsens, og endelig introducerer museumsinspektør Poul Strømstad den registrering af danske fabrikker fra før erhvervstællingen 1935, der allerede nu er i fuld gang. I blad nr. 2 er hovedartiklen etnologen Anne Schlüters redegørelse for undersøgelser på Holmegårds Glasværk, – et eksempel på en industri, der dels rekrutterede sine specialister fra Tyskland, og hvor industrimiljøet dels ved sin beliggenhed i landmiljø udgjorde en enklave i samfundet med mange patriarkalske træk. – Desuden skriver 3 arkitekter om registreringen af Wessel og Vetts væverier på Østerbro, et rent produktionsanlæg i storbymiljø. Bladet indeholder desuden anmeldelser af relevante værker og undersøgelser. – Det er i øvrigt

meningen, at det skal virke som forum for alle, der beskæftiger sig med industri- og arbejdsmiljø, – hvad der forhåbentlig er mange, der vil.

P. D.

Friskolernes historie er emnet for Eilif Franks artikel i Friskolebladet nr. 5 1976. Han søger dels at placere friskolerne »som en uløselig del af de andre folkelige bevægelser«, og dels beretter han om indsamlingen af kilder til bevægelsens historie. De indsamlede arkivalier er af Dansk Friskoleforening blevet deponeret på Landsarkivet for Fyn, og en registrant skulle efter planerne foreligge i løbet af sommeren 1976.

S. E.

Spader fra Danevirke og Jelling er det mest hjemlige i det meget internationale tidsskrift *Tools & Tillage*, der udgives af Nationalmuseet ved Axel Steenberg, Alexander Fenton og Grith Lerche. Disse spader omtales på grund af deres kulstof-14 datering. Ellers fortsættes redegørelsen for irske pløjemetoder, og vi hører om den velkendte skotske skubbespade cas-chrom. De to sidste hefter (Vol. II, 3 og 4, 1974 og -75) bevæger sig også videre ud i verden. Her fortælles om arden i Oman i Arabien, hakker i Japan, indisk landbrug og om brøddets tilblivelse i Israel. Vi vender tilbage til arkæologien med gennemgangen af mellemeuropæiske plovskær fra jernalderen.

P. M.

Historien om en Hjørtringdreng og hans virksomheder er titlen på et jubilæums-

skrift udsendt i anledning af, at det i 1975 var 75 år siden, Hjalmar Carlsen startede sin klichéfabrik, den der senere blev til firmaerne A/S Presse-Illustrations-Bureau (PIB) og A/S Carlsen Cliche og Offset. Historien om Hjalmar Carlsen, søn af redaktør og grundlægger af Vendsyssel Tidende, Vilhelm Carlsen og sønnesøn af Aalborg Stiftstidendes redaktør Emil Carlsen, får vi dels gennem hans egen dagbog, der i knap stil fortæller om hans ofte ikke så lidt hæsblesende liv, dels gennem hans beretning om det gamle Hjørring, og endelig gennem hans børns erindringer. Der suppleres med korte rids af virksomhedernes historie, krydret med mange illustrationer fra PIB. Bogen er redigeret af Per Hjalld Carlsen, søn af Hjalmar Carlsen, og den giver ud over selve det biografiske indhold bidrag til pressehistorien og til kulturhistorien i mere bred forstand, det sidste gælder især afsnittet om det gamle Hjørring.

S. K. B.

Folkekunst til søs er den vigtigste nyvinding i Årbog 1974-75 fra Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. Det drejer sig om to store artikler af Hanne Poulsen om gallionsfigurer. Men der er meget andet godt i disse årgange. I en redegørelse for skibsmåling i Danmark belæres man om, hvad der menes med den velkendte angivelse af skibets størrelse i læster. Vi hører også om skibsbygning i 1700-årene og om kinafart. Og så er der en ren sørøverhistorie om en dansk fregat, der blev overrumplet ved Afrikas kyst og siden spredte skræk blandt spaniere i latinamerikanske farvande.

P. M.

Indførelse af tandlægeeksamen i 1873 er skildret af Annette og Mogens Thøgersen – hun tandlæge, han historiker – i *Tandlægebladet* 1973:77, s. 962 ff. Tog det lang tid for de almindelige læger at skille sig ud fra barberere og lignende bestillinger, så viser artiklen, at endnu omkring 1870 kunne der rejses megen kritik mod udøverne af tandlægekunsten herhjemme. Der eksisterede ganske vist en tentamen for de, der ønskede at praktisere som tandlæger, men den synes efter en henvendelse til Justitsministeriet at dømmes hverken at have givet sikkerhed for »at den Examinerede er i Besiddelse af den almindelige Dannelse« eller »den nødvendige Fagkundskab og tekniske Dygtighed«.

Sølvplet vandt stort terræn, efter at man i første halvdel af forrige århundrede blev i stand til at forsølve ad elektrisk vej. – Som nr. 3 i rækken af Kalundborg og Omegns Museums skrifter giver Chr. Waagepetersen ud fra Københavns vejvisere og Illustreret Tidende en fortegnelse over københavnske fabrikanten inden for sølvpletindustrien indtil år 1900. Fortegnelsen er tænkt som et hjælpemiddel til bestemmelse af sølvpletarbejder i Danmark. Den bør – for fuldt ud at kunne opfylde sit formål – suppleres i tid og rum. Vedlagt skriftet følger i facsimile to kataloger fra firmaet H. C. Drewsen. Skriftet kan købes for 17 kr. gennem Nationalmuseet.

S. K. B.

De sejlede ikke. Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1976. Udover årsberetninger fra foreningen og museet

indelolder skriftet i år en artikel om skibs- og skibsværftssabotage i Danmark under besættelsen. Det er første gang overhovedet, at dette emne bliver behandlet. Artiklen er skrevet af major J. P. Jensen, nu pensioneret, men under krigen aktiv, bl. a. som kontaktperson i Ålborg for S.O.E. (Special Operations Executive). Forfatteren har valgt at belyse emnet ved – hvor det er muligt – at sammenholde de officielle rapporter med øjenvidneberetninger og med beretninger fra de folk, som udførte sabotagerne. På grund af årsskriftets begrænsede omfang (54 s.) har der kun været plads til at omtale ganske få sabotageaktioner. Men til gengæld drejer det sig om aktioner mod nogle af de for tyskerne vigtigste havne og værftsbyer. Som afslutning bringes et par vurderinger fra den tyske og engelske marine angående skibs- og skibsværftssabotagens betydning for krigsførelsen.

O. F.

Befolkningen i Espergærde i Nordsjælland fra 1850 til 1911 er analyseret af museumsinspektør Birte Stig Jørgensen i Saga, 1973–74 s. 7–15. Saga udgives af Helsingør kommunes historiske samling. Grundlaget for undersøgelsen er folketællingerne, og det kan bl. a. påvises, at en almindelig udbredt mundtlig tradition langs Øresundskysten, der går ud på, at man hentede sin kone »hinsidan«, ikke har hold i virkeligheden. Der var et ret betydeligt svensk indslag i Espergærdes befolkning, men giftemålsvanerne synes stort set de samme her som i det øvrige land, at man giftede sig med piger fra sognet eller fra nabosognene.

Bidrag til Slagelse bys historie udkom i 1875 som den første samlede beskrivelse af den vestsjællandske købstads historie og blev offentliggjort i den lokale »Slagelse Avis« og som særtryk. Forfatteren, Fr. R. Friis (1836–1910), kendt for et omfattende kulturhistorisk forfatterskab og som den, der fandt originalmanuskriptet til »Jammersminde« i Østrig, fremlagde i det lille skrift en lang række kilder til Slagelses fortid, bl. a. aftrykkes nogle senmiddelalderlige gildeskråer. Denne publikation er fornylig genudsendt, og Rich. G. Nielsen har forsynet Friis' skrift med nogle tillæg, dels om forfatteren, om Slagelse for 100 år siden og kort om håndværkslivet i den gamle købstad. Variation i papirtype og forskel i sats markerer overgang fra Friis' skildring til Rich. G. Nielsens kommentarer. Bogen kommer ikke i boghandelen, men kan rekvireres fra Slagelse Centralbibliotek for en pris af kr. 25.

Peter Beck: Ung mand fra Sundeved (1975) er en fortsættelse af *Dansk dreng i Sundeved* (1973), tidligere omtalt i dette tidsskrift. Udgiveren, *Historisk Samfund for Sønderjylland* nævner i en forbemærkning, at denne bog medtager ting, som måske bedre kunne have været placeret i første bog. Tiden er dog især årene lige før Genforeningen: Erindringer fra dagliglivet oplevet og fortalt uagtet begivenhederne i Den store Politik. Man kan ikke se af bogens titel, at de sidste kapitler rummer nogle underholdende minder fra studietiden ved Universitetet i København. Akademikeren Peter Beck fremstår mere bevidst sønderjysk end vi oplever ham gennem barndoms-

minderne, der får lov til at virke u-middelbart på læseren.

S. C.

Messe og marked med undertitlen: Det landskendte Klipleve marked hed en lille bog, nuværende seminarielektor dr. phil. H. V. Gregersen udsendte i 1955. Her berettes om det tidligere store marked i Klipleve, om Skt. Hjælper og om det nærliggende Søgaard gods. I centrum for fremstillingen står naturligvis det miljø, der knyttede sig til de to årlige markeder i Klipleve, om foråret i april, om efteråret i september måned. Her væves ind i skildringen af markedets funktion i det slesvigske handelsmønster talrige kulturhistoriske træk hentet fra amtsregnskaber, godsarkiver og retsakter samt fra nyeste tid mundtlige erindringer. Fremstillingen, der ledsages af udmærkede illustrationer, er ligefremt fortællende og det er i den henseende sigende, at et nyoptryk i 1974 er udsendt på »Folkeligt forlag« i Haderslev.

H. V. Gregersen fortsætter med »Messe og marked« på smukkeste vis den tradition for kulturhistorisk historieskrivning, der herhjemme har fundet sit fornemste udtryk i Hugo Mathiessens forfatterskab. Den lettilgængelige form forbindes ligesom i Hugo Mathiessens bøger med et videnskabeligt apparat, der både kan være en hånds-rækning til den interesserede lægmand og det nødvendige redskab, for den, der i videnskabeligt øjemed skal bruge H. V. Gregersens bog.

Mondul. Udgivet af Føroya Fornminnisvín, Tórshavn, kr. 30. Det er blevet lettere at følge med i, hvad der

sker indenfor færøsk kulturhistorie, efter at museet i Tórshavn er begyndt at udgive et lille skrift, der i format og udstyr lægger sig nær op ad vort hjemlige Skalk. Starten skete i 1975 og førtes frem under navnet: Mondul, der er betegnelsen for håndtaget på den gamle færøske håndkværn, men senere overført til svinghjulet på motorer. Det man ville sætte igang, var en nærmere kontakt mellem museum og befolkning, og det sker ved korte orienteringer om museets arbejde eller ved efterlysninger af genstande, billeder og beskrivelser, men også ved selvstændige behandlinger af blivende værdi.

I hæfte 2, 1975 findes således en redegørelse for det færøske museums opståen og virke og en karakteristik med vedføjede bibliografi af museets mangeårige leder, Sverri Dahl. I samme hæfte giver Knud Krogh en beskrivelse af de skiftende kirker på Sand.

De vigtigste bidrag i hæfte 3, 1975 skyldes arkæologen Arne Thorsteins-son og behandler den færøske byggeskik. I »Budstikken« 1963 havde Bjarne Stoklund taget fat på problemet i sin behandling af det færøske forråds-hus (»Den færøske hjallur«) og den suppleres nu ved en analyse af det stenbyggede forråds-hus, gróthúset. Thorstenssons andet bidrag er analysen af en teknisk detalje ved det færøske hus' tømmerkonstruktion, af væsentlig betydning for forståelsen af færøsk byggeskiks alder og sammenhæng med husbygningen iøvrigt i det nordatlantiske område. Både i dette og i det foregående hæfte har etnologen Jóan Paulli Joensen fremdraget vigtige træk til belysning af det færøske samfund dels optagelsesskikke ombord på de færøske

fiskeslupper, som han nylig har skrevet disputats om, dels skikke i forbindelse med frieri.

De hidtil nævnte bidrag skyldes alle fagfolk. En af tidsskriftets opgaver er som nævnt at få indsamlet stof fra læserne. I hæfte 1, 1976 efterlyses skoleminder, og der gives den første prøve herpå fra den lille ø, Mykines, for 50 år siden. Der fortælles ikke blot om skolegangen, men også om skolebørnenes deltagelse i bygdens arbejde.

De hidtil udkomne fire hæfter har et så alsidigt og interessant indhold, at man med forventning ser frem til fortsættelsen.

H.R.

Från Borås och de sju häraderna 1974/75 er en alsidig lokalhistorisk årbog fra den sydlige halvdel af det langstrakte Älvsborgs län, der tillige er en væsentlig del af landskabet Väster Götland. Årbogen meddeler f. eks. et bidrag om maleren *Sixten Lundbohm i Borås Museum* og et essay af interesse for folkelivsforskere om strykning, *Gnida, Stryka, Pressa, Glätta* med gode illustrationer fra en privat udstilling på museet i Borås. Olof Langlets artikel om *Salpetersjuderiet och Salpetersjudarna* berører krigshistorie, administration og landbohistorie, ligesom den bidrager til samfundsbeskrivende discipliner som demografi og sociologi. Langlets sammenligninger med andre landsdele og ikke mindst Skåne gør denne oversigt nyttig. Krigshistorie er også *Krigsfanger i Borås*; her møder vi problematiske danske krigsfanger fra Store nordiske Krig. De danske fanger synes at have været gode til at forlokke byens kvinder til at yde hjælp

til flugt, – de kunne jo i modsætning til russiske og sachsiske fanger gøre sig håb om at nå hjem. Men desuden kan min læse om fangernes indkvartering, kost og omgang med byen, som det afspejler sig i magistratens protokoller, rådstuerettens og kämnärsrettens dombøger samt kirkebøgerne.

S.C.

Fortidsmindesmærkernes bevaring har i Norge været drøftet og praktiseret siden foreningens årbog udkom for første gang i 1845. Det er stadigvæk en inspirerende og nyttig bog at læse. I årgang 1973 drøfter Robert Kloster baroniet Rosendals bygningshistorie og haveplan, og Birgit Astrup den for alle oslofarere velkendte stortingsbygning. Velkendt udefra, men her føres vi også ind i bygningen og får god besked om konstruktive enkeltheder, udsmykninger, inventar o.s.v. Årbogen for 1974 er måske endnu interessantere, fordi den tager fat på så mange aktuelle emner, men nævnes skal dog først et bidrag til fortidsværnets ældste historie i Norge (af Einar Wexelsen). De aktuelle bidrag er sådanne som Tschudi Madsens om restaurering og antirestaurering, selv om redegørelsen holder sig til engelsk forhold i 1800-årene, og Ina Bacher Flokkmanns om Prestegårder – fortid, nåtid og fremtid, hvor man i Norge har samme problem som her i landet med bevaring og benyttelse af de gamle, alt for store præstegårde i nutidsbrug, samt de 3 forfattere Lars Fasting, Herman Krag og Jarla Øyasæters om nybyggeri i ældre bystrøg et problem som er mindst lige så aktuelt i Danmark.

H.R.

Lokalnavne i kulturhistorien er et emne, som behandles i Agder Historielags årsskrift nr. 52 (1974) ud fra et konkret eksempel. Med lokalnavne menes først og fremmest det, som vi ville kalde marknavne, der »hadde på en eller anden måde tilknytning til livet på gården ved å fortelle at her skulle linet (hørren) dyrkes, kuene melkes eller grensen mot naboen gå«. Forfatteren fastslår disse navnes hurtige forsvinden i nutiden. »De gamle navn har ingen kontakt eller forbindelse med moderne maskinelt jordbrug«. Derfor er det vigtigt snarest muligt at få navnene samlet ind og præcist stedfæstet på kort eller billeder. Og dette er jo lige aktuelt og lige vigtigt for danske forhold. Artiklen er en god hjælp og inspirationskilde for den, der vil gå i gang med en tilsvarende opgave.

H.R.

Middelalderens bysamfund og de problemer, der rejser sig ved studiet heraf, behandles af Thomas Hall i *Fornvännen* 1974/4 i en omtale af en ny bog af Edith Ennen (*Die europäische Stadt des Mittelalters*. Göttingen 1972). I 1953 udsendte hun sin første bog om emnet (*Frühgeschichte der europäischen Stadt*), hvor hun sammenfattede og kommenterede den omfangsrige litteratur om problemet væsentlig ud fra samme synspunkt, som Pirenne havde hævdet. Den nye bog går videre og tager nye synspunkter op også af væsentlig betydning for dansk kulturhistorie. Bogen får en overvældende fin kritik i omtalen: »Ingen medeltidsforsker kan – vilken disciplin han än föträder – lämna den oläst«.

H.R.

Sammenhængen mellem jysk og mellemsvensk kunst i 1100årene drøftes af Ulf Boëthius i *Fornvännen* 1975/1 i en gennemgang af den husformede gravsten med relieforamenter, der lages over den hellige Botvids broder Björn i Botkyrka. Til belysning af gravstenen inddrages de gyldne altre og jyske stensulpturer samt de to – formentlig – danske husformede skrin fra Bamberg og Cammin. Påvirkningen er sket fra Jylland østerud, men har dog ikke været udelukkende ensidig, et forhold, som A. Tuulse har været inde på i sin bog: *Romansk kunst i Norden* (1968).

H.R.

Tekstiler fra tyske fyrstegrave i middelalderen er en forskningsoversigt i *Fornvännen* 1975/1 af den svenske tekstilforsker Agnes Geijer ud fra en række publikationer fra 60erne og 70erne med Sigrid Flamand-Christensen som gennemgående forfatter. Sigrid F. C. vil være kendt for sit store værk om de danske kongedragter på Rosenborg (1940). Senere kom hun til München og blev gift Müller. Efter 2. verdenskrig lykkedes det hende at få udbygget et særligt tekstilkonserveringsafelier ved Bayrisches Nationalmuseum, sådan at hun varetager de vigtige og uhyre vanskelige opgaver, der rejste sig af undersøgelsen af pave Clemens 2.s urørte grav i domkirken i Bamberg og af de måske endnu vanskeligere opgaver, der forelå ved behandlingen af tidligere fremdragne tekstilfund, f. eks. det såkaldte »Bamberger Gunthertuch« en enestående billedvævning, anvendt som ligsvøb for Bambergerbiskoppen Gunther i 1065 og udtaget af kisten i 1830. Agnes Geijer gør udførligt rede

for de forskellige undersøgelser og deres resultater, og hun fastslår som et uomgængeligt krav, at »om en undersøgning av dylika gravfynd skall kunna ge positivt resultat är det nödvändigt att den vetenskapliga bearbetningen sker i laborativt och jämsides med de möjliga konserveringsåtgärder som bör utgöra ett led i forskningsuppgiften i dess helhet«. – Det er vel værd at mærke sig. Vi har tilsvarende problemer her i landet.

H.R.

Nils Månsson Mandelgren (1813–1899) er en interessant figur i det store persongalleri, der befolker kulturhistorien i forrige århundrede, hvor så mange kulturelle institutioner og samlinger bliver til takket være deres selvopofrende og ofte af samtiden lidet påskønnede arbejde. Sin biografi fik Mandelgren i 1972, udførligt omtalt i en anmeldelse af Bengt Jacobsson i *Rig* 1975/2, hvor han beklagede, at der gjordes for lidt ud af hans arbejde i felten. Det har han nu rådet bod på i *Rig* 1975/3, hvor der gives en udførlig redegørelse for hans uddannelse, hans kultursyn og hans indsamlingsmetoder og resultater. Hans tanke var at give en oversigt over hele den svenske kulturhistorie i et vældigt billedatlas. Kun en brøkdel heraf udkom, men det indsamlede materiale befinder sig nu i Folkliksarkivet i Lund.

H.R.

Bygd och Natur, det svenske tidsskrift for hembygdsvård bringer i kortform ofte interessante oplysninger og billeder. Fra årgang 1975 skal nævnes Ta-

ge Ekelöfs om mærkelige træer (Vårdtrådet-lyckobringaren). Også fra vort land kendes sådanne træer, hvortil en eller anden forestilling knytter sig (kludeeg; træer hvori sygdommen er sat væk; træer der beskytter mod ildebrand o.s.v.) En anden er Anette Rosengrens omtale af Nordiska Museets udstilling om de svenske statare (landbrugsarbejdere) med nogle glimrende billeder, og endnu en artikel af Ekelöf om julelys. – Men *Bygd och Natur* udgiver også en årbog, der i 1975 har fået titlen: *Minnesvård*. Her fortæller en række forfattere om, hvordan man kan være med til både at bevare kulturtraditionen og føre den videre. Her kan hentes mange gode idéer for danske kulturhistorikere. Lad mig blot nævne et par af artiklerne: Att fotografera närmiljön. Ett nöje som också är till nytta. Og: Gör det själv – motivation för dokumentation av vardagen. – Titlerne taler for sig selv.

H. R.

Byggningsfredningsåret 1975 har sat sine spor mange steder. Hembygden 1975 (*Årbok för Dalslands Fornminnes och Hembygdsförbund*) tager i tre af sine bidrag udgangspunktet i bevaringen af gamle bygninger og miljøer, nemlig: Låt husen leva, der i alt væsentligt er en billedkavalkade ligesom Peter Josephsons fra den lille svenske by Åmål samt i Olof Ljungs redegørelse for bevaringen og restaureringen af et gammelt dalslandsstuehus (En dalslandsstuga räddas) En anden bevaringsopgave beskrives i Gunnar Drouges artikel om »Dalsländska ortnamn« med tolkninger, der ofte bliver hele

små afhandlinger udfra forfatterens store lokalkendskab.

H. R.

Varbergs Museum har gennem mange år udsendt sin årbog, altid med bidrag af interesse for danske læsere og forskere. Bidragene i 1975 omhandler Värö præstegårds bygningshistorie, skibsportrætter, laksefiskeriet ved Halland m. m. og det betydeligste: Niels-Arvid Bringéus' Hantverkarsviten i det sydsvenska bonadsmåleriet. Mens hoved-

parten af disse malede vægdekorationer på papir eller lærred har bibelske motiver, findes der ret mange med billeder af forskellige håndværk. Bringéus gennemgår materialet og ser det i belysning af de forlæg, der kan hentes fra Danmark og Europa iøvrigt, hvor traditionen for afbildning af håndværk og håndværkere kan følges tilbage til middelalderen. Gennemgangen kaster således også lys over danske håndværkerbilleder.

H.R.